

IV. HAFTA

IV. *Hafta tartışma metinleri:* Husserl. Philosophy as Rigorous Science
Husserl. The Idea of Phenomenology

Metafizik karşıtı bir konumdadır ve bu konumu belirleyen ‘fenomenoloji’ kavramıdır. Arı betimleyici görüngübilim’e katkıları, fenomenolojiyi kesin bir bilim olma yoluna koymuştur. Felsefenin kesin bir ‘bilim’ olamamasını üç bağlamda eleştirmiştir. Bu çabasında, nesnel bilimlerin öne sürümlerini ve varsayımlarını yoğun bir eleştiriye tutmuştur.

Husserl, felsefe ile pozitif bilimler arasındaki farkı ortadan kaldırmayı ya da belirsizleştirmeyi amaçlamaz. Tam tersine, fenomenoloji, tümüyle ideal ve tümüyle kanıtlanmış bilgi peşindedir ve pozitif bilimler içerisinde buldukları metafizik ve epistemolojik problemler nedeniyle bu hedefe ulaşamamaktadırlar. Husserl, metafizik ve epistemolojik varsayımların devre dışı bırakılmalarını amaçlar. Bu varsayımların temeli, zihinden ve kuramdan bağımsız bir dış dünyanın varsayılmasıdır. Kant’a göre, dış dünyanın felsefe tarafından kanıtlanmamış olması, felsefe açısından bir skandaldır. Heidegger’e göre ise, bu tutumun kendisi bir skandaldır. Husserl, buna ‘*doğal tavır*’ adını vermektedir ve bu nahif bir tavidir. Bu tavrın sonucu olarak, dış dünya ve ‘ben’ ayrımı konulmuş, dış dünyaya yabancı olarak bakışımız ve değerlerimiz bu temel ayrıma dayandırılmıştır. Neden-Sonuç ilişkisi ile dünyaya bakmak, bir şeyin nedenini bilmek, o şeyi bilmek anlamına gelmekte ise, bu, Varlık’ın ortaya çıkış süreci yerine ürünler ile uğraşmayı beraberinde getirmektedir. Bilmek, bu egemen tavrın ortaya çıkışıdır ve böylesi bir bilgi, tahakküm kurmak anlamındadır. Kuramdan ve zihnin deneyiminden bağımsız bir gerçeklik aramak bir skandaldır; ve işte bu, ‘*doğal tavır*’dır. Husserl, bunu, felsefi olarak kabul edilemez bulmaktadır. Bizim çözümlerimiz eleştirel olmalı, dogmatik olmamalı, metafizik ve bilimsel önyargılardan –varsayımlardan- uzak olmalıdır. Bu, ‘*varsayimsızlık*’tır. Temelde bize klavuz olacak şey, gerçekten bize verilmiş olan şeydir. Bütün sorgulamamız, gerçekliğin görüntüsüne ve bize verilmişliğine odaklanmalıdır. Bir başka deyişle, çalışma, bize gerçekliğin deneyimde veriliş biçimine odaklanmalıdır. Önceden oluşturduğumuz kavramlar deneyime yön vermemelidir; deneyim, kuramları belirlemelidir. Fenomenoloji, ilkelerin ilkesidir. Kökensel olan, dolaysız olarak verilen bilginin kaynağı olmalıdır ve herhangi bir erk –bilim de dâhil olmak üzere-, bu basit yapı içerisinde sorgulanabilmelidir.

Doğal tavır askıya alınmalıdır. Onun geçerliliği paranteze alınmalıdır. Doğal, realistik eğilimleri paranteze alma işlemi “*epokhe*” olarak adlandırılmıştır. Sadece bize verilen,

Ankara Üniversitesi Açık Ders Notları

FEL 403 – Çağdaş Felsefe I

gerçekliğin görüntüsünü anlamak, gerçekliği dışlamak anlamına gelmez. Gerçekliğe ilişkin dogmatik tavrımızı nötrlemek ve paranteze almak, nesnelere, bize göründükleri gibi anlamamıza olanak sağlamaktadır. Ancak nesnelere deneyimde bize böyle verilmeleri ile anlamlarının açığa çıkarılması sağlanabilir. Bu, gerçekliğin anlamını, bize verilmiş biçimiyle, olduğu gibi görebilme olanağını sağlamaktadır. Dünya, artık fenomenolojik bir tema olmaktan, gerçekliği temsil eden bir şey olmaktan çıkmakta ve bize verilen olmaktadır. Yönelimsellikteki öz, görüngübilimsel indirgemedir. 'Epokhe' ve 'Aşkınsal indirgeme' ilintili kavramlardır. Epokhe, indirgemenin olanağının temel koşuludur. Epokhe, nahif metafiziksel tavrı askıya almaktır ve bu, felsefeye başlamanın yoludur. İndirgeme ise, öznellik ile dünya arasındaki karşılıklı ilişkiyi konuşturur. (Temalaştırmak / Başka şeylerden ayrı ama başka şeylerle ilişkili olarak bilebilme olanağının sağlanması.) İndirgeme ile ulaşılabilecek yer, onun aşkınsal kökeni olacaktır. Aşkınsal, bir şeyin olanaklılığını göstermektedir. Hem epokhe hem de indirgeme, bu sürecin öğeleridir. İkisi birlikte, aşkınsal düşünümün öğeleri olarak ele alındıklarında, bu edim, bizi doğalcı ve dogmatik yapıdan soyutlayarak, bizim bilişsel yapımızın farkındalığına varmamızı sağlar. Bu, dış dünyaya sırtını dönmek anlamına gelmemektedir. Dış dünyanın verilmiş biçimiyle, dış dünya ile ilintili olmak anlamına gelir. Tavrımızdaki bu temel değişiklik, araştırma alanımızı genişletmektedir. Algısal olarak işleyen bu yapı, aşkınsal özneliliğin koşullarını da belirlemektedir. Bu bağlamda, deneyimin öznel yönüne ilk kez dikkat çeken filozof ise Descartes'tır. Husserl, bize verilmiş olanın, bizim bilişsel yapımızda anlamlandırılmasının olanağını betimlemektedir: Kartezyen, Psikolojik, Ontolojik yollardan bahseder.

Ona göre, bilince verilmiş olan uzamsal, zamansal nesnelere ile bilincin kendini ortaya sermesi arasında farklılık vardır. Nesnenin bütünselliği, algısalılıkta kendini göstermez. Sınırlı bir profil söz konusudur. Bunun tersine, bilincin görüntüsü kısmi değildir. Nesne, olgusal olarak bütünsellik içinde olmayabilir; ancak, bilincin işlev gösterebilmesi için bütünselliğe ihtiyacı vardır. Nesne, kısmi ve eksik –perspektifsel- olarak verilmişken, nesneyi anlamak için farklı profiller düşünülür. Deneyimin kendisi, bütünsellik ile ortaya çıkar. Özne ile Nesne arasındaki farktan ve oluşturdukları bütünsellikten söz edilmelidir. Nesnenin algısalılığa kısmi verilmişliği ile bütünsel olarak anlaşılması arasındaki ilişki, odak noktasıdır. Nesne ile öznellik arasında fark vardır; dolayısıyla bilincin incelenmesinden söz edilmektedir. Bilincin incelenmesi, birinci tekil şahıs perspektifinden yapılmaktadır. Bu, kartezyen bir tutumdur. Özneliliğin öncelliği devreye girmektedir. Onun kökensel yapısı içerisinde, olumsal yanlarından –öğelerinden- arındırılmış olarak irdelenmesi amaçlanmaktadır. Bu arındırma, kültürel öğeleri de kapsar.

Ankara Üniversitesi Açık Ders Notları

FEL 403 – Çağdaş Felsefe I

Descartes'ın yöntemsal şüphanesinden de etkilenerek, “dünyanın var olabilmesi için bir öznenin var olması gereklidir” yaklaşımı ifade bulmaktadır.

Husserl'in çalışmaları tarihsel köklerinden ayrılmazlar; temel problemler üzerinedirler. Özne'nin Nesne ile ilişkisinin nasıl olanaklı olduğu sorgulanmaktadır. Aristoteles de nesnenin formunun ruh tarafından nasıl alındığını düşünmüştür. Varolan şey ile onun entelekt tarafından açıklanmasını birbirlerinden ayırma ihtiyacı doğmuştur. Dışarıdaki şey ile onun algılanışı arasındaki gerilim sorunsaldır. Bu ilişki, epistemik ulaşımdır. Sorun, bilgibilimsel bağlamda ortaya çıkar. Ortaçağ'da, 'kavram(conceptus)', artık, bir şeyin algılanabilir-bilinebilir özünü temsil etmez; tam tersine, nesneyi temsil eder. Nesnenin temsil edilmesine 'objectum' adı verilmiştir. Descartes'ta da 'objective', şeyin zihinde kavranması ile ilgilidir. Husserl de aynı sorunsal üzerine çalışmıştır: “Deneyimlenen nesne ile deneyimleme arasındaki a priori korelasyonu” araştırmaktadır. Özne, kendisi ile bağlantısız, kendi dışında olan nesne ile nasıl ilişki kurmaktadır? Husserl, deneyimin saf-katışksız halini konu edinmektedir. Descartes'ın çalışmasının, zihnin aşkınsal yönünü yeterince vurgulamadığını düşünmüştür. Yönelimsellik, öznenin bir şey ile karşılaşması, dış dünyanın zihinden bağımsız olduğunun varsayılması ve bu metafiziksel varsayımın dış dünya ile ilişki kurmayı problemlili hale getirmesi karşısındaki öznenin gerilimlerinden arınmanın yolunu göstermektedir. Bilinci reel düzlemde ya da psikolojik boyutta tüketmek olanaklı değildir. Bu nedenle böylesi bir anlayış askıya alınmalıdır. Yönelimsel yapı ile Özne-Nesne karşıtlığı ortadan kaldırılır. Bilinç, yönelimsel nesne, bilincin yönelimselliği bütünlük oluşturur. Böylece, bilinç ve ondan mutlak bağımsız dış dünya sorunu ortadan kalkar. Aşkınsallık ile özneliliğin olanaklılığı irdelenmektedir. Empirik ego'nun ötesinde, transendental özne sorgulanır. Deneyimden ve kuramdan bağımsız bir nesne olamaz. Deneyim ve bilmek, zihne aittir ve bu süreçlerle, dışarıdaki nesne arasında bağlantı kurmak zordur. Bize verilen olarak nesne anlayışı ise bu ayrımı ortadan kaldırmaktadır.

Bilincin incelenmesi:

Kartezyen Yol: Zamansal ve uzamsal nesnelerin bilince verilmesi ile bilincin kendi kendine verilmesi arasındaki fark vurgulanmaktadır. Kısmi bir bilinçlilikten söz edilemez. Öznelilik ile nesne arasındaki fark belirginleştirilir ve özneliliğin öncelliği vurgulanır. Bilinç, nesneden ayrılıp, kendi içinde anlaşılmaya çalışıldığında, doğal tavrın sorunları nötralize edilmiştir olmaktadır. Bütün olumsal bağlamından ve içeriğinden arındırılmış bilinç, özneliliğin kökensel yapısını anlayabilecek duruma gelir. Bilincin, bilinç olarak işleme olanaklılığı sorgulanır.

Ankara Üniversitesi Açık Ders Notları

FEL 403 – Çağdaş Felsefe I

“Özne, dünyasız olabilir, böyle bir şey olanaklıdır; ama öznesiz bir dünya düşünülemez.” Nesnel dünya, öznenin yönelimsel ilişkilerinin örüntüsü olarak anlaşılır ve özneyi gerektirir. Dünya, özne-için açığa çıkar. Her türlü aşkın şey(dünya), öznenin dışında yer alır; özne ise içkin-mutlak biçimde kendini gösterir. Aşkınsal özne, görüntünün, bir başka deyişle açığa çıkmanın koşulu düşünülerek, ona karşılık gelen öznedir. Empirik özne-Aşkınsal özne temelde aynı şeyin iki farklı betimlenişidir. Aşkınsal ego, bireysel, somut ego’dur. Bu ilişki, iki farklı kendini algılaş ile ilintilidir. Aşkınsal ego, birleştirici işlevin öznesi, empirik özne ise dünyada nesne olarak algılanan öznedir.

Aşkınsal özneye epokhe yoluyla ulaşılmaktadır. Doğal tavrın dışına taşılabilmesinin olanağını veren, epokhe’dur. Descartes’ın şüphe edilemeyecek olanı araması, kökensel olanın, yani yapının kendisinin aranmasıdır. Bu kartezyen yolla, doğal tavrı paranteze alıp, aşkınsal olanın açığa çıkarılmasında yanlış anlaşılmalara neden olabilecek problemler vardır.

Öznenin kendi kendine verilmişliği
Nesnenin özneye verilmişliği } Fark belirginleştirilirse, öznenin kendi kendine verilmişliğinin temel yapıları ortaya çıkarılabilir.

İndirgemenin farklı bir yolu, bu problemleri aşabilir.

Ontolojik Yol: Öznenin dolaysız verilmişliği yerine, belli bir ontolojik alanın verilmişliği konu edinilir: İdeal nesnelere - Reel nesnelere

Alan, fenomen ve fenomenin ortaya çıkış koşulları ile ilgilidir.

Fenomenolojik Yol: Kendini gösteren ile –fenomen ile- kendimizi sınırlayıp, spesifik olarak ona oğunlaştığımızda, bizim öznelikten kaçamayacağımız da görülür. Fenomenlerle her karşılaşmamızda, değerlendirmeye onların bize verilmiş biçimleri ile başlarız. Deneim söz konusu olduğunda, deneyimsel yapı, görüntünün biçimleri olarak ortaya çıkar –Şüphe etmek, yargılamak vb. -. Nesne, bu perspektiften bir fenomen olarak önümüzde var olur. Nesneye, bu biçimliliğin dışında bakılamaz. Bir şeyi görmek, minimumda, bir yargı ve ayırım içerir. Görüngübilimsel bakış ile biz, nesnenin bize verilmişliğinin farkında oluruz. Nesne ve onun algılanmasının korelasyonunu, farkındalığı açığa çıkarır. Bilincin öznel tarafına yoğunlaşılır; nesnenin bize verilmişliğinin farkında olmak, bu süreçte, verilmişin kendisine ve bilincin kendisinin üzerinde odaklaşmayı beraberinde getirir. Nesnenin görüntüsü ile bilinç-için nesnenin açığa çıkışı, bileşimsel bir ilişkidir. Dünya, özne-içindir.

Ankara Üniversitesi Açık Ders Notları

FEL 403 – Çağdaş Felsefe I

Öznelliğin olanaklılığının tüketilmesi ancak aşkınsal yolla mümkündür. Aşkınsal Ego'nun ne olduğu, soyut olması ile dünyaya bağlantılı olmasındaki gerilim, eleştirilere yol açmıştır.

Her nesne zorunlu olarak, deneyimleyen özne ile korelasyon içinde anlaşılabilir. **Husserl'in devrimci yanı, aklın kavramlarından deneyimin kavramlarına geçmiş olmasıdır.**

Descartes	→	Deneyimin öznenin temeli olması
Hegel	→	Öznenin öncelliği ve değeri
Kant	→	Öznenin dünyayı kurması
Husserl	→	Aklın kavramlarından deneyimin kavramlarına geçiş.

Her nesne zorunlu olarak bileşimsel bir yapıya sahiptir. Nesne, her zaman, deneyimleyen özne ile ilişkisi içerisinde anlaşılır. İdeal olan, reel olana indirgenemez. Deneyimin olanaklılığı, psikolojik doğal süreçler ile tüketilebilir değildir. Öznelliğin öncelliği, onun aşkınsal yapısı ile açıklanır. Husserl'in yönelimsel yöntemi ya da aşkınsal indirgemesi anlaşıldığında, fenomenoloji ve aşkınsal idealizm ayrı düşünülür. Aşkınsal idealizm ile geleneksel idealizm karıştırılmamalıdır. Reel gerçeklik askıya alınarak, deneyimin kökensel yapısı irdelenir. Reel gerçeklik yadsınmaz. Husserl, görüngü ile yönelimsel deneyim arasında ya da yönelimsel nesne ile yönelimsellik arasında ayırım yapmayan fenomenalistleri eleştirir.